

Peszticid használati kérdések, és hogyan segítsük a fenntartható mezőgazdaság elveinek érvényesülését Magyarországon

PAN Germany egyik koordinátora a több mint 600 tagszervezettel rendelkező PAN Europe nemzetközi hálózatnak, amelynek célja a peszticid felhasználás csökkentése, a fenntartható mezőgazdaság megvalósítása és a környezetbarát peszticid használat elősegítése.

A Környezettudományi Központ (KTK) egy független, non-profit think tank, amelyik katalitikus intézményként Magyarország környezetileg fenntartható átalakítását és fejlődését szolgálja.

**Fact Sheet
2004**

A mezőgazdaság helyzete

Magyarországnak eddig nem sikerült a mezőgazdaságot a piacgazdaság követelményeinek megfelelően átalakítania. A rendszerváltás után másfél évtizeddel továbbra is a nagyüzemek uralkodnak a mezőgazdasági struktúrában. A földhasználatban az árutermelő kis és közepes méretű gazdaságok aránya még mindig csak 20 százalék körüli arányt képvisel. A kormány a „nagy szép” jelszavát követve jelentősen támogatást nyújt a rossz hatékonysággal működő, antiszociális, környezetkárosító gazdálkodást folytató nagyüzemek mesterséges életben tartására. A rendszerváltás utáni időszakban a mezőgazdaságban dolgozók két harmada veszítette el az állását. Többségük munkanélküli lett, s kicsi földjeiken saját szükségletükre termelnek. A talajdegradáció és a talajvesztés felgyorsult ebben az időszakban. Ebben a tekintetben Magyarország a negatív rekordot tartja az Európában. A nagyüzemek több mint kétharmada (72 %-a) egyáltalán nem foglalkozik állattartással, jellemzően gabonafélék termelésére specializálódtak. Emiatt a körülmények miatt a magyar mezőgazdaság az 1990-s évek elejétől mély válságban van.

Peszticid használat

A peszticid használat Magyarországon nagyon lecsökkent az elmúlt másfél évtizedben, de az utóbbi években újra emelkedni kezdett. Tartani lehet attól, hogy megfelelő intézkedések hiányában, az EU csatlakozás is hozzájárul az ország visszatéréséhez a sok kémiai anyag felhasználásához, annak minden negatív hatásával együtt. A nem kormányzati szervezetek feladata, hogy felhívja a figyelmet erre a veszélyre, és arra a környezeti és egészségügyi kockázatra,

amely a kémiai anyagok növekvő használata jelent. Továbbá feladata, hogy megismertesse az Európai Unió peszticid használat csökkentésére irányuló politikáját s és segítse elterjeszteni a környezet- és egészségvédő gazdálkodási módszerek elterjesztését.

Az ipari nagyüzemi gazdálkodás következményei

A 70-es és 80-as években Magyarország élenjárt a fejlett világban honos korszerűnek számító mezőgazdasági módszerek átvételében. Ennek része volt, hogy fokozatosan növelve 1989-re elérte a hatóanyagban számolva hektáronkénti 7 kilogramm peszticid felhasználást. A rendszerváltozást követően, 1995-re a használat 1,4 kilogrammra csökkent. Ezt követően évekig a peszticid használat ezen a szinten stagnált, majd lassan újra emelkedni kezdett, de 2002-re sem érte még el a 1,6 kilogramm felhasználást mezőgazdasági területegységre vetítve. Ez a csökkenés nyilvánvalóan a gazdaságok pénzügyi nehézsége miatt következett be, s nem a környezeti tudatosság jelentős növekedése miatt. A csökkenés ráadásul nem arányosan ment végbe. A növényvédő szerekkel kezelt terület drasztikusan csökkent. Ez azt jelenti, hogy azok a főleg nagyüzemi gazdaságok, amelyeknek volt pénzügük, továbbra is

sok peszticidet használnak, megközelítőleg annyit, mint a 80-as években. Ha a felhasznált peszticid mennyiséget a ténylegesen kezelt mezőgazdasági területre vetítjük, akkor 5 kilogrammnál nagyobb értéket kapunk. A többi gazdaság viszont gyakorlatilag egyáltalán nem használ növényvédő szert. A fogyasztók szempontjából ez egyáltalán nem megnyugtató, hiszen egy részt a sok peszticidet használó gazdaságok elsősorban eladásra termelnek, másrészt a fogyasztók nem tudhatják, hogy az általuk vásárolt terméket sok peszticid felhasználásával termelték-e, vagy nem.

védelemről, valamint a növényvédő szerek forgalomba hozatalának és felhasználásának engedélyezéséről, csomagolásáról, jelöléséről, tárolásáról és szállításáról szóló 89/2004 FVM rendelet biztosítja. Ezen jogszabályok tartalmi és formai vonatkozásban is megfelelnek az uniós rendeleteknek, irányelveknek és határozatoknak.

Magyarországon az FVM, Növény- és Talajvédelmi Központi Szolgálat (NTKSZ) Engedélyezési Igazgatósága vesz részt a hatóanyagok minősítésében és új hatóanyagokra vonatkozó monográfiák elkészítésében. A készítmények engedélyezésében részt

vesz szakhatóságként az Országos Tisztiorvosi Hivatal (OTH) intézményei, valamint a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium (KvVM) is saját szakterületükön. 2004-ig a civil szféra, a Biokultúra Egyesületet kivéve, nem vett részt az engedélyezési

folyamatban. A Környezettudományi Központ lobbizása eredményeként 2004-ben egy inter-ministeriális egyeztető fórum felállítására került sor, amelybe a környezetvédő civil szervezetek is delegálhatnak egy tagot.

A POPs probléma

Ami a POPs-okat illeti (angol nevén Persistent Organic Pollutants, magyarul lassan lebomló szerves szennyezők) ma már közismerten súlyos egészségkárosodást okoznak. Magyarországon az egyike a legkevésbé szennyezett országoknak Európában. Egy súlyos balatoni vízszennyezés és ezt követő halpusztulás következtében a 60-as évek második felében a legveszélyesebb POPs-okat (aldrin, dieldrin, DDT, endrin, chlordane és hexachloro-benzene) betiltották Magyarországon. (A mirex és a heptachlor soha nem volt engedélyezve Magyarországon).

Negyven évvel később 130 helyen három talajszelelvény szinten végzett vizsgálat POPs maradványokat mutatott ki a talajban a korai betiltás ellenére. Ez viszont azt jelenti, hogy a növények felvehetik a talajból ezeket a mérgező vegyületeket, és a behozott élelmiszerekben is időnként kimutathatók. (Csak megjegyezzük, hogy ezek az egészségre káros anyagok nemcsak a talajban, hanem az élő, köztük az emberi szervezetben is felhalmozódnak. Tehát itt

Művelési ág	Kezelt terület							
	Gyomirtóval		Rovarölő szerrel		Gombaölő szerrel		Egyéb szerrel	
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
Szántó	1 459 700	32	486 078	11	559 835	12	211 701	5
Gyümölcsös	9 856	10	14 240	15	14 678	15	5 389	6
szőlő	5 499	6	6 333	7	7 042	8	3 125	3
Halastó	9	0	-	-	-	-	10	0
Gyep	761	0.1	6	0	100	0	235	0
Egyéb	4 414	4	4 952	5	226	0.2	462	0.4
Összesen	1,480,239	25	511,609	9	581,881	10	220,922	4

1. Táblázat: Növényvédő szerrel kezelt alapterületek, 2000

Forrás: Környezetstatisztikai adatok 2000, KSH Budapest 2002, p. 162

A peszticid piac Magyarországon

Az 1990-es évek elejéig Magyarország világviszonylatban egyik vezető növényvédő szer előállító volt. A 200 legfontosabb növényvédő szerből 60-at állítottak elő itthon. 1998-ban például az ország még 28 800 tonnát, 2002-ben már csak 7762 tonnát exportált. A 90-es évek végén mintegy 10 vegyipari cég állított elő növényvédő szert a belföldi piacra és kivitelre. Viszont több százra tehető az importőrök száma, amelyek 1998-ban 18654, 2002-ben 15000 tonna peszticidet hoztak be az országba. Magyarország nettó exportórból az utóbbi évtizedben nettó importőrré változott. Értékben kifejezve a hazai felhasználásban az itthon előállított növényvédő szerek aránya ma már kevesebb, mint egy tizedet tesz ki. Ugyan eddig nem vizsgáltuk, de feltételezhető, hogy az import termékek magas ára is hozzájárult az illegális behozatalhoz, illetve a nem engedélyezett szerek használatának magas arányához.

A peszticid engedélyezés

Magyarországon növényvédő szert forgalmazni és felhasználni az 50-es évek óta csak a mindenkorai földművelési hatóság, a Földművelésügyi Minisztérium által kiállított engedély- okirat birtokában lehet. A hazai növényvédő szer engedélyezés jelenlegi jogszabályi hátterét a XXXV/2000 törvény a növény-

az „egészen kicsi mennyiségben található”-ra hivatkozás az emberek megtevését jelenti.

A növényvédő szerek nemcsak a rovarok, hanem az ember számára is mérgezőek

Magyarországon alacsony a peszticidekkel kapcsolatos környezeti tudatosság. Holott a szermaradványok, különösen a lassan lebomló, ún. POPs-ok maradványai jelentősen károsítják az élőszervezetek immunrendszerét, hormonháztartását, rákeltő hatásúak és fejlődési rendellenességet idézhetnek elő. Az embereknél a tíz év alatti gyermekek és a termékenységi korban lévő nők a legveszélyeztetettebbek.

Egy felmérés szerint Magyarországon 180 engedélyezett növényvédő szerből az Európai Unió minősítése szerint 25 nagyon mérgező, 34 mérgező és 87 ártalmas az emberi szervezet számára.

(Forrás: Lars Neumeister, PAN Germany (Ed.), Pesticides in CEEC's - Usage, Registration, Identification and Evaluation, Part2: Hungary, Pan Germany, Hamburg 2003)

Peszticid maradványok a felszíni és az ivóvizekben

Egy felmérés során országszerte 90 mintavételi helyről hároméves futamidő alatt éves rendszerességgel, a mezőgazdasági növényvédő szerek kezeléseket megelőzően és azokat követően vettek mintákat. A felmérés eredménye azt mutatta, hogy a vízminták több mint fele (53%) egy vagy több növényvédőszerhatóanyagot tartalmazott. Volt olyan év is, amikor a vízminták túlnyomó részében, 90,7%-ban találtak szermaradékokot.

Hatóanyag neve	Előfordulások száma	EU határérték fölött	Maximális koncentráció µg/l
Diazion	14	2	0.33
Forat	4	0	0.01
Antrazin	5	3	5.70
Prometrin	1	1	3.22
Terbutrin	1	0	0.05
2.4-D	4	1	0.27
Dichlorprop	3	0	0.07
MCPA	5	1	0.68

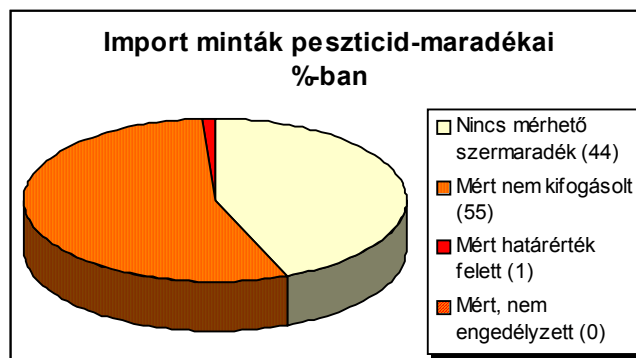
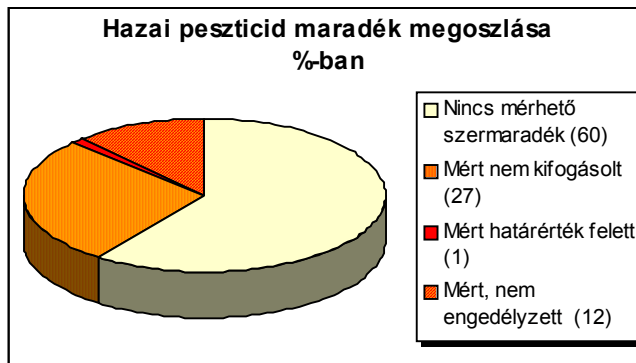
A minták 62 mintavételi helyről származnak, s 21 hatóanyagot vizsgáltak.

2. Táblázat: Pesticid maradványok az ivóvizekben, 2000.

Forrás: Növény- és Talajvédelmi Központi Szolgálat adatszolgáltatása

Peszticid maradványok az élelmiszerekben

A vizsgált hazai termelésű élelmiszerek 60 százalékában nem volt mérhető szermaradvány, 27 százalékában találtak szermaradványt, de ennek mértéke

1. Ábra: Peszticid-maradványok a hazai és import élelmiszerekben, Magyarországon, 2002

Forrás: http://www.ontsz.hu/kep/letolt_172.pdf

a megengedett határértéken belül volt. A vizsgált élelmiszerek 1 százalékában találtak határérték feletti maradványt és 12 százalékában nem engedélyezett növényvédő szer maradványát mutatták ki. A használt, de nem engedélyezett növényvédő szerek listája nagyon hosszú. Ezek egy része a nem szakszerű használatból adódott, vagyis a termelők az adott növényfélésekre nem engedélyezett szert használtak. De természetesen előfordultak Magyarországon nem engedélyezett növényvédő szerek maradványai is. A legtöbb nem engedélyezett növényvédő szert a saláta esetében találták.

Az importtermékek peszticidakkal való szennyezettége magasabb, mint a hazai termelésű élelmiszereké. Minthogy a fővárosban az importélelmiszereket sokkal magasabb arányban vásárolják, mint vidéken, ezért a budapesti lakosok veszélyeztetettsége nagyobb, mint a vidéken élőké.

A fenntartható mezőgazdaság felé

Az Integrált Növénytermelési Rendszer bevezetésre Magyarországon 2002-en került sor.

Ez a rendszer arra bátorítja a termelőket, hogy a termelésüket a környezetvédelmi szempontok betartásával folytassák. 2003-ban mintegy 13 ezer (0,2 százalék) hektáron alkalmazták Integrált Növénytermelési Rendszert Magyarországon. Ennél lényegesen nagyobb területen folytatnak az ökológiai gazdálkodást Magyarországon. A nagyobb ütemű elterjedést gátolják a rendelkezésre álló

Év	Gazdaságok száma (db)	Terület nagysága (ha)
1995	108	8 232
1996	127	11 397
1997	161	15 772
1998	330	21 565
1999	327	32 609
2000	471	47 221
2001	764	79 178
2002	995	103 672

3. Táblázat: Biogazdaságok száma és terület nagysága

Forrás: <http://www.biokontroll.hu/eves/index.html>

pénzügyi alapok szűkössége, valamint a belső piac alacsony felvevőképessége. Jelenleg a termelés mindössze 10 százaléka kerül a belső piacra 90 százaléka kivitelre kerül.

Az NGO tevékenység fő irányai

- Jelentősen emelni a peszticidekkel kapcsolatos tudatosságot és nagyobb átláthatóságot és párbeszéd lehetőségét biztosítani a különféle érdekcsoportok között
- A civil szervezeteknek nagyobb részvételt biztosítani az értékelési és engedélyezési folyamatban.
- A fenntartható peszticid használat elősegítése az elavult peszticidek kiiktatásával a használatból és általában is a használat mérséklése.
- A hormonháztartásra, valamint a immunrendszerre gyakorolt hatással kapcsolatos kutatások eredményeinek megismertetése
- A környezetbarát termelési rendszerek elterjesztésének segítése
- Az ökológiai gazdálkodást kiterjesztését támogató politika és támogatási rendszer szorgalmazása.

Fontosabb hatósági és civil szervezeti kapcsolatok

A felelős minisztériumok és hatóságok:

Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium (FVM)
Budapest Pf 1, Kossuth tér 11, H-1860, Hungary

Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium (KvVM)
Budapest, Fő utca 44-50, H-1011, Hungary

Országos Tisztifőorvosi Hivatal (OTH)
Budapest, Gyáli út 2-4, H-1097, Hungary

Növény- és Talajvédelmi Központi Szolgálat (NTKSZ)
Budapest, Budaörsi út 41-45, H-1118, Hungary

Magyar Élelmiszerbiztonsági Hivatal,
Budapest, Miklós tér 1, H-1035, Hungary

A peszticid kérdéssel foglalkozó NGO-k listája:

Környezettudományi Központ (KTK)
Budapest, Angyal utca 15, B/4, H-1094, Hungary
Tel: +36 1 216 0377, Fax: +36 1 216 0911
E-mail: laczo@ktk-ces.hu, www.ktk-ces.hu

WWF Magyarország, Budapest, Németvölgyi út 78/B,
H-1124, Tel: +36 1 214 55 54, Fax: +36 1 212 9353
E-mail: ferenc.kis@wwf.hu, www.wwf.hu

Greenpeace, Budapest, Tárogató út 40, H-1021, Hungary
Tel: +36 1 392 7663, Fax: +36 1 200 8484
Email: info@greenpeace.hu, Internet: www.greenpeace.hu

Biokultúra Egyesület, Budapest, Fő út 28, H-1011, Hungary
Tel/Fax: +36 1 2147005, E-mail: info@biokultura.org,
www.biokultura.org

Zöld Nők, Budapest, Tomori u.23.II.14, H-1138, Hungary
Tel/Fax: +36 1 340 6097, E-mail: jhalasz@levego.hu

Levegő Munkacsoport, Budapest, Károly körút 3/a, H-1075,
Tel: +36 1 411 05-09/-10, Fax: +36 1 266 0150
E-mail: levego@levego.hu, www.levego.hu

Magyar Természetvédők Szövetsége/Föld Barátai,
Budapest, Üllői út 91/b, H-1091, Tel: +36 1 216 7297
Fax: +36 1 216 7295, E-mail: fidusz@zpkok.hu

Országos Fogyasztóvédelmi Egyesület, Budapest, Balaton
út 27, H-1055, Hungary Tel: +36 1 311 7030,
Fax: +36 1 331 7386, E-mail: ofebp@axelero.hu,

Közép- és Kelet-Európai Regionális Környezetvédelmi
Központ, Szentendre, Ady Endre út 9-11, H-2000
Tel: +36 26 50 40-00 / -66, Fax: +36 26 311 294
E-mail: epinguli@rec.org

A kiadvány a Pesticide Action Network Germany (PAN Germany) és a Környezettudományi Központ (KTK) közös kiadványa, 2004

Szerző: Laczó Ferenc (KTK)
Szerkesztő: Susanne Smolka (PAN Germany)

Pestizid Aktions-Netzwerk e.V. (PAN Germany)
Nernstweg 32, 22765 Hamburg, Germany
Tel: +49(0)40-399 19 10-0, fax: +49(0)40-390 75 20
E-mail: info@pan-germany.org, www.pan-germany.org

Környezettudományi Központ (KTK)
Angyal utca 15, B/4, 1094 Budapest,
Tel. +36 1 216 03 77, Fax: +36 1 216 09 11
E-mail: laczo@ktk-ces.hu, www.ktk-ces.hu

A kiadvány egészének, vagy egyes részeinek másolása csak a kiadók engedélyével történhet.

A kiadvány elkészítését az egyesült királyságbeli Rausing Trust támogatta.